

КОРПОРАТИВНІ ПРАВА В УКРАЇНІ: ПОНЯТТЯ, ПРИРОДА, ОСОБЛИВОСТІ НАБУТТЯ

CORPORATE RIGHTS IN UKRAINE: CONCEPT, NATURE, PECULIARITIES OF ACQUISITION

Смірнов Г.Ю., аспірант кафедри цивільного права

Інститут права Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Стаття присвячена дослідженню корпоративних прав в різноманітних аспектах – поняття, правова природа, класифікація та особливості набуття. Значна увага приділяється дослідженню доктринальних та законодавчих визначень поняття корпоративних прав: детально визначені недоліки та запропоновано власне розуміння корпоративних прав. Автор підкреслює існування суб'єктивного права участі, яке становить зміст статичних корпоративних правовідносин. Щодо природи корпоративних прав, то в науковій роботі підтримується підхід щодо розрізнення безпосередньо корпоративних прав, обумовлених участю в корпорації, та похідних від них зобов'язальних прав вимоги. Аргументовано, що корпоративні та похідні зобов'язальні права не відповідають ознакам секундарних прав, а отже не можуть належати до них за своєю природою. В статті висвітлено здатність похідних зобов'язальних прав бути самостійними оборотоздатними об'єктами. В результаті дослідження співвіднесення корпоративних прав з частками, акціями та паями, автор доходить висновку що останні є об'єктами, які обумовлюють виникнення та посвідчують корпоративні права, але не тотожні їм. Досліджено особливості первісного та похідного набуття корпоративних прав: виявлено недоліки та суперечливі аспекти законодавчих, доктринальних та правозастосовних позицій, а також запропоновано шляхи їх подолання. Підкреслено, що акція як цінний папір не може існувати до створення її емітента, так само як і не може посвідчувати корпоративні права без існування емітента та відносин участі. Набуття корпоративних прав з частки в статутному капіталі повинно відбуватися після повної оплати її вартості. Автор висвітлює проблему набуття корпоративних прав з частки в статутному капіталі в порядку спадкування та наголошує на нерозривності й одномоментності набуття як частки, так і посвідчуваних нею прав.

Ключові слова: корпоративні права, участь, частка, акція, пай, секундарні права, договір, спадкування.

The article is devoted to the study of corporate rights in various aspects - concept, legal nature, classification and peculiarities of acquisition. Special emphasis is put on the study of doctrinal and legislative definitions of the concept of corporate rights: the shortcomings are defined in detail and author's own understanding of corporate rights is proposed. The author accentuates the existence of the subjective right of participation, which constitutes the content of static corporate legal relations. As for the nature of corporate rights, the scientific work supports the approach of distinguishing directly between corporate rights due to participation in the corporation and binding rights derived from them. It is argued that corporate and derivative obligation rights do not correspond to the characteristics of secondary rights, and therefore cannot be deemed as such by their nature. The article highlights the ability of derivative obligations to be independent negotiable objects. As a result of the study of the correlation of corporate rights with shares, stocks and participatory unit, the author comes to the conclusion that the latter are objects that condition the emergence and certify corporate rights, but are not identical to them. Peculiarities of initial and derivative acquisition of corporate rights were studied: shortcomings and contradictory aspects of legislative, doctrinal and law enforcement positions were identified, and ways to overcome them were proposed. It is emphasized that a share as a security cannot exist before the creation of its issuer, just as it cannot certify corporate rights without the existence of an issuer and participation relations. The acquisition of corporate rights from a share in the authorized capital must take place after full payment of their value. The author highlights the problem of acquiring corporate rights from a share in the authorized capital in the order of inheritance and emphasizes the inseparability and simultaneous acquisition of both the share and the rights evidenced by it.

Key words: corporate rights, participation, share, stocks, participatory unit, secondary rights, contract, inheritance.

Постановка проблеми. Корпоративні відносини як правове явище та вдосконалення їх правового регулювання представляють особливий інтерес з огляду на те, якою є їх питома вага в суспільних відносинах. Водночас, корпоративні права, які є наріжним каменем вищенаведеного правового явища, становлять предмет численних доктринальних та правозастосовних дискусій. Відсутність системного уявлення про корпоративні права – поняття, правову природу та класифікацію – зв'язку з такими оборотоздатними об'єктами як частка, акції чи пай тощо та моменту набуття як самих корпоративних прав, так і наведених об'єктів, що їх посвідчують, породжують численні недоліки законодавства та хибність висновків у правозастосовній практиці. Виявлення та подолання доктринальних, законодавчих та правозастосовних недоліків щодо корпоративних прав становить предмет даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженням корпоративних прав як правового явища займалися такі вчені як А. В. Смітюх, А. В. Сороченко, О. В. Гутніков, В. А. Авдякова, Д. В. Ломакін, І. В. Спасибов-Фатєєва, С. С. Кравченко, Ю. Ю. Попов, О. С. Марущак, О. В. Бігняк, В. М. Кравчук, О. В. Кучмієнко, Н. Д. Вінтоняк, Ю. М. Жорнокуй, Т. М. Шемета, С. Д. Могілевський, Н. С. Бутрин, В. А. Васильєва та інші.

Виклад основного матеріалу. Розпочати безпосереднє дослідження корпоративних прав слід з аналізу існуючих законодавчих визначень даного поняття. Так, згідно зі

ст. 167 Господарського Кодексу України (далі – ГК України) та п. 14.1.190 Податкового Кодексу України (далі – ПК України), під корпоративними правами слід розуміти права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами. [1] [2] Наведені законодавчі визначення містять кілька недоліків, які породжують невизначеність їх змісту та перешкоджають дійсному розумінню корпоративних прав.

Перший недолік – обидві норми визначають носія корпоративних прав як особу з визначеною часткою саме в статутному капіталі юридичної особи. Подібне формулювання, на думку А. В. Сороченка, І. В. Лукач та В. С. Щербини та інших вчених, дозволяє зробити висновок, що права повних учасників повних товариств та повних учасників й вкладників командитних товариств не можуть вважатися корпоративними, з огляду на існування в даних юридичних осіб складеного, а не статутного капіталу [3, с. 25] [4, с. 56-57] [5, с. 226-227]. Ми ж, в свою чергу, не можемо погодитися з такою позицією.

Під статутним капіталом прийнято розуміти «умовну величину (облікову категорію, рахункову одиницю), що являє собою сукупну вартість (грошову оцінку) вкладів учасників, переданих у власність юридичній особі

та є необхідною для визначення обсягу вимог (майнових та немайнових корпоративних прав – прим Г. Ю.) учасників (акціонерів) товариства [6, с. 43] [7, с. 211]. Наведене розуміння статутного капіталу відображено й в чинному законодавстві – п. 19 ст. 2 ЗУ «Про АТ»; ст. 152 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) [8]. Аналогічним чином визначено й поняття пайового фонду – згідно зі ст. 2 ЗУ «Про кооперацію» під даним поняттям розуміється фонд, що формується з пайових внесків членів кооперативу і є одним із джерел формування майна кооперативу, розмір якого може змінюватися. Складений капітал є такою ж умовною обліковою категорією, що й статутний капітал. Причина існування терміну «складений капітал» полягає в тому, що: 1) використання поняття «статутний капітал» є некоректним щодо тих юридичних осіб, в яких установчим документом є не статут (повні та командитні товариства діють на підставі засновницького договору); 2) в повних та командитних товариствах, на відміну від інших товариств, не допускається існування одного учасника, а тому капітал таких товариств формується шляхом об'єднання («складення») вкладів повних учасників (та вкладників) [9, с. 196-197]. Таким чином, виникнення корпоративних прав в підприємницьких корпораціях пов'язується з набуттям оборотоздатного об'єкту, що посвідчує майнову участь – частки, акції, паю. Про співвідношення даних специфічних об'єктів та корпоративних прав буде зазначено дещо згодом.

Водночас, корпоративні права та корпоративні відносини існують також в непередприемницьких корпораціях та не обумовлені набуттям корпоративного паю (частки, акції). Другий недолік визначення корпоративних прав, наведеного в ч. 1 ст. 167 ГК України та п. 14.1.190 ПК України, з огляду на вищезазначене, полягає в невиправданому обумовленні існування корпоративних прав виключно набуттям корпоративного паю (частки, акції, паю) – дані норми не вживають терміни «участь» чи «учасник», як це зроблено в ст. 116 ЦК України чи ст. 20 Господарського процесуального кодексу України (далі – ГПК України) [10]. Недолік такого підходу проявляється й в тому, що, наприклад, в разі викупу частки чи акцій самою корпорацією – ч. 4 ст. 25 Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» (далі – ЗУ «Про ТОВ та ТДВ»); ст. 66 Закону України «Про акціонерні товариства (далі – ЗУ «Про АТ»)) [11] [12]. Так, попри те, що корпорація є власником частки (акції), вона не набуває корпоративних прав та обов'язків щодо самої себе. В непередприемницьких корпораціях виникнення корпоративних прав не обумовлене набуттям оборотоздатного об'єкту, який би посвідчував майнову участь власника (частки, акції, паю). Наведене обумовлене тим, що корпоративні права та обов'язки є правами участі, і набуття частки, як справедливо зазначає О. В. Оцел, приводить до виникнення у особи права участі у товаристві, яке, в свою чергу, вже наділяє учасника правами та покладає на нього обов'язки [13, с. 97]. Аналогічний висновок зроблено й Конституційним судом у Рішенні від 5 лютого 2013 року у справі № 1-3/2013 [14].

Третій недолік визначення корпоративних прав, наведеного в ч. 1 ст. 167 ГК України та п. 14.1.90 ПК України, полягає у використанні формулювання «частки в майні юридичної особи». Використовуючи формулювання «частка в майні юридичної особи», законодавець, всупереч собі, немов «ділить майно юридичної особи на частини», породжуючи, взаємовиключні відносини спільної власності учасників та приватної власності юридичної особи, об'єктом яких є одне й те саме майно. Учасник, в результаті внесення вкладу, набуває оборотоздатний об'єкт (частку, акцію, пай) – саме він є об'єктом права власності учасника, а не «частина майна юридичної особи».

Варто зазначити, що серед вчених відсутній консенсус щодо того, чи дійсно існує суб'єктивне право на участь

в корпорації чи ні. С. В. Несінова вважає що участь є основним суб'єктивним корпоративним правом, похідними від якого є решта майнових та немайнових прав учасника [15, с. 183]. В. А. Авдякова вважає, що майнові та немайнові корпоративні права є складовими єдиного права участі [16, с. 38]. Натомість, група вчених, серед яких А. В. Смітюх, О. В. Гутніков та інші, заперечують існування окремого корпоративного права на участь в корпорації, відзначаючи неможливість визначення його змісту, яким чином воно реалізується та які саме інтереси забезпечує [9, с. 67-68] [17, с. 58-59].

Ми схильні вважати що серед корпоративних прав слід виділяти таке право як «право участі». Зазначене право є змістом статичних корпоративних відносин, коли жодне із традиційних майнових та немайнових корпоративних прав не реалізується, і полягає в можливості особи перебувати в членському зв'язку з юридичною особою (корпорацією) та забезпечується обов'язком останньої визнавати статус учасника (члена, акціонера). В цьому сенсі, як справедливо відзначає Р. Р. Ушницький, воно подібне до статичних відносин власності, оскільки закріплює приналежність особи (фізичної чи юридичної) до корпорації, встановлює обов'язок решти осіб (в тому числі третіх осіб) визнавати цю приналежність; воно також є передумовою набуття похідних від нього майнових та немайнових суб'єктивних корпоративних прав [18, с. 86-88]. Підтвердженням існування суб'єктивного права участі є, те, що заперечення його існування не дозволяє пояснити які права особи порушуватимуться її протиправним виключенням з корпорації та які права, в даному випадку, будуть захищатися при оскарженні відповідних рішень. Через це ми вважаємо передчасним та безпідставним скасуванням законодавцем ст. 100 ЦК України, якою раніше передбачалося визнання суб'єктивного права участі. Недоліком цієї норми було лише визнання даного права особистим немайновим, в той час як воно не відповідає ознакам останніх в корпораціях з часткою майнової участі (акціями, частками, паями): не належить особі довічно (від нього можна відмовитися при виході чи шляхом відчуження); здатне переходити в спадок разом з часткою (акціями, паєм), а також наділене економічним змістом, що виражається у вартості частки (акції, паю).

Водночас, якщо говорити про право участі в непередприемницьких корпораціях без частки майнової участі, то ми схильні вважати його нерозривно пов'язаним з особою учасника. По-перше, в таких корпораціях природа членських відносин дещо відмінна – на відміну від товариств, які є об'єднанням осіб та капіталів, непередприемницькі корпорації з відсутньою часткою майнової участі є об'єднаннями саме осіб (а не осіб та капіталів, на кшталт товариств), а отже ступень зв'язку між правом участі та конкретною особою учасника є вищим. По-друге, дане право не представлене в цивільному обігу через оборотоздатний об'єкт і не набувається шляхом відчуження попереднім носієм – воно набувається в індивідуальному порядку на підставі юридичного факту вступу за згодою решти членів корпорації (що обумовлене також попередньою тезою) Втім дане право не набуває властивостей особистого немайнового, оскільки від нього все ще можна відмовитися шляхом виходу зі складу корпорації.

С. І. Шимон під корпоративними правами розуміє комплекс прав щодо частки в товаристві та управління ним [19, с. 51]. Таке ж розуміння корпоративних прав наведено в ст. 2 Закону України «Про режим іноземного інвестування» [20].

Спільною рисою наведених визначень (доктринальних та законодавчого) є те, що в них змішується право власності на оборотоздатний об'єкт (частку, акції, пай) та корпоративні права. Таке ототожнення є неможливим, оскільки якщо корпоративні права визначати через право власності, то вони виявлятимуться, *eo ipso*, речовими

правами щодо оборотоздатних об'єктів, розчинятимуться в праві власності, будучи, водночас, відмінним від нього за змістом. Так, право власності на частку (акції, паї) охоплює правомочності з володіння, користування та розпорядження, реалізація яких спрямована саме на зазначені оборотоздатні об'єкти. В цей же час, реалізація корпоративних прав, як змісту корпоративних відносин, спрямована щодо юридичної особи (а не оборотоздатних об'єктів, які ці права засвідчують та обумовлюють) – управління нею та участь в майнових результатах її діяльності знаходяться поза межами реалізації права власності на акцію, пай чи частку в статутному капіталі. Наприклад, корпоративне право на переважну купівлю частки, акцій, паю стосується решти учасників, акціонерів, членів юридичної особи. Як справедливо зазначає Д. В. Ломакін, «акт розпорядження акцією тягне за собою передачу корпоративних прав, а не їхнє здійснення» [21, с. 288]. Саме з огляду на наведені вище відмінності в українському законодавстві існують норми, якими прямо розмежовуються права на оборотоздатні об'єкти (акції, паї, частки в статутному капіталі) та права, які впливають з набуття зазначених об'єктів – ч. 1 ст. 167 ГК України, п. 8 ст. 2 ЗУ «Про АТ». Отже, подібне визначення законодавця є хибним та потребує внесення відповідних змін.

Усвідомлення законодавцем наявності недоліків у вищенаведених законодавчих визначеннях поняття «корпоративних прав» відображена в положеннях Закону «Про АТ» від 27.07.2022 № 2465-IX, який набере чинності з 1 січня 2023 року [22]. Так, згідно з Прикінцевими та перехідними положеннями Закону, ЦК України пропонується доповнити ст. 96¹, присвячену визначенню поняття, переліку та моменту набуття корпоративних прав, поняттю корпоративних правовідносин (дана стаття повинна буде замінити чинну ст. 167 ГК України в частині регулювання корпоративних правовідносин). Зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 96¹ ЦК України корпоративні права визначатимуться як сукупність правомочностей, що належать особі як учаснику (засновнику, акціонеру, пайовику) юридичної особи відповідно до закону та статуту товариства. При цьому, ч. 2 ст. 96¹ ЦК України момент виникнення корпоративних прав пропонується визначити моментом набуття права власності на частку (акції, паї) у статутному капіталі юридичної особи. Наведені положення, порівняно з чинним законодавством, містять як ряд переваг, так і ряд недоліків.

Однозначною перевагою є усунення формулювання «частки в майні юридичної особи» та попереднього нерозрізнення права власності юридичної особи та її учасників. Також, вірним є рішення законодавця визначити корпоративні права саме через відносини участі в юридичній особі, оскільки таке розуміння відповідає суті корпоративних відносин. Законодавець також вирішує проблему роз'єднання в часі моменту набуття оборотоздатного об'єкту (частки, акцій, паю), який обумовлює виникнення та посвідчує корпоративні права та набуття корпоративних прав – проблему, присутню як в доктрині, так і правозастосовній практиці. Відтепер, виникнення корпоративних прав разом з набуттям права власності на оборотоздатний об'єкт (частку, акції, пай) відповідає правовій природі останніх.

На превеликий жаль, положення ст. 96¹, якою пропонується доповнити ЦК України, містять чимало недоліків. *По-перше*, вживаючи у визначенні корпоративних прав формулювання «належать учаснику відповідно до закону та статуту товариства», законодавець створює підстави для різночитання законодавчої норми. Адже, наприклад, в повних та командитних товариствах установчим документом є не статут, а засновницький договір. При цьому, законодавець безумовно вказує, що корпоративні права належать учаснику з моменту набуття частки в статутному капіталі – набуття частки в повних та командитних

товариствах не виноситься «за дужки», а отже є підстави вважати, що положення ст. 96¹ не передбачають винятку щодо учасників повних та командитних товариств. Така прив'язка до статуту обумовлює й наступний недолік законодавчої норми, який не відповідає дійсності суспільних відносин, регулюванню яких вона присвячена – згідно з ч. 4 ст. 96¹ ЦК України законодавець пропонує передбачити можливість учасників юридичних осіб передбачати в *статуті* інші права. Наведене, наприклад, не відповідає ч. 4 ст. 79 Закону України «Про господарські товариства» (далі – ЗУ «Про господарські товариства») щодо повних та командитних товариств. [23] *По-друге*, попри прив'язку визначення корпоративних прав до відносин участі як підстави їх виникнення, ч. 2 ст. 96¹ визначає момент виникнення корпоративних прав набуттям майнового оборотоздатного об'єкту (частки, акцій, паю), а отже нівелює досягнення ч. 1 ст. 96¹ – питання існування корпоративних прав та корпоративних відносин в невідприємницьких корпораціях все ще становитиме предмет численних доктринальних та правозастосовних дискусій. *По-третє*, момент набуття корпоративних прав визначений через набуття оборотоздатних об'єктів (частки, акцій, паю) в статутному капіталі. В даному випадку, запропоновані зміни до ЦК України повторюють помилку, яка існує в чинному законодавстві – створюють підстави для визначення наявності корпоративних прав та правовідносин за наявністю статутного капіталу як облікової категорії, однорідної зі складеним капіталом чи пайовим фондом.

Таким чином, на превеликий жаль, проаналізовані нами зміни до ЦК України не призведуть до значного покращення правового регулювання корпоративних правовідносин, оскільки значна частина проблем все ще залишається невирішеною.

А. В. Сороченко під корпоративними розуміє права особи, що у встановленому законом порядку внесла вклад до статутного капіталу господарського товариства (АТ, ТОВ та ТДВ), які включають у себе правомочності на участь цієї особи в управлінні господарським товариством, отримання певної частини прибутку такого товариства та активів у разі ліквідації останнього в порядку, передбаченому чинними законодавством, право на одержання інформації про діяльність товариства та інші правомочності, що випливають із закону та/або засновницьких (установчих) документів [3, с. 9-10]. Дане визначення містить кілька недоліків. *Перший недолік* – в ньому зосереджується увага на набутті корпоративних прав шляхом внесення вкладів до статутного капіталу (в оплату акцій), та оминаються інші підстави набуття: за договором, в порядку додаткової емісії акцій (додаткових вкладів), спадкування частки (акцій, паю), тощо. *Другий недолік* – існування корпоративних прав обмежується господарськими товариствами, в той час як вони об'єктивно існують і в інших юридичних особах, заснованих на відносинах членства (кооперативи, кредитні спілки, об'єднання співвласників багатопверхових будинків, громадські об'єднання, релігійні організації тощо).

О. В. Гутніков вважає, що існує єдине корпоративне право – право на участь в управлінні – в той час як всі інші права учасників корпорацій (в тому числі майнові) є його правомочностями [17, с. 56]. Однак, нам складно прийняти позицію вченого – право на участь в управлінні полягає в можливості учасників (акціонерів, членів) корпорації формувати її волю (приймати рішення від її імені) й визначати структуру управління, не більше того. В майнових відносинах між корпорацією та її учасниками обов'язком корпорації кореспондують майнові корпоративні та зобов'язальні права її учасників. Саме вони, а не право на участь в управлінні, підлягатимуть захисту в разі невиключення особи до розподілу дивідендів, невиконання обов'язку з виплати останніх чи в разі невиконання ліквідаційної квоти. Аналогічно, право учасника ТОВ або ТДВ в односторонньому порядку припинити членські право-

відносини шляхом виходу з товариства не може розглядатися в розрізі правомочності права на участь в управлінні. В. М. Кравчук визначає корпоративні права як сукупність прав учасника юридичної особи (товариства або господарської організації), зміст яких визначається її організаційно-правовою формою та установчими документами [24, с. 86]. І. В. Спасибо-Фатєєва вважає, що суб'єктивне корпоративне право – це право конкретної особи, яка має правовий зв'язок з корпорацією, будучи її учасником, одержувати певні блага [25, с. 188].

На нашу думку, наведені В. М. Кравчуком та І. В. Спасибо-Фатєєвою визначення корпоративних прав є найбільш вдалими. Корпоративні відносини є членськими відносинами, в яких учасники корпорації наділяються певним обсягом прав з участі в діяльності останньої. Можливість брати участь в розподілі дивідендів чи отримання ліквідаційної квоти характеризує лише розширений обсяг корпоративних прав, порівняно з невідприємницькими юридичними особами корпоративного типу. Саме за ознакою членських відносин в українському законодавстві господарські товариства (*підприємницькі та невідприємницькі*) протиставляються установам (ч. 2, 3 ст. 83 ЦК України), а корпоративні підприємства протиставляється унітарним (ч. 3-5 ст. 63 ГК України) – в державних та комунальних унітарних підприємствах засновник не входить до складу юридичної особи і управляє нею «ззовні».

Таким чином, *під корпоративними правами слід розуміти сукупність суб'єктивних юридичних можливостей, які виникають в особи на підставі набуття нею участі в юридичній особі (підприємницькій та невідприємницькій) та дозволяють їй брати участь в її діяльності (приймати рішення від її імені), отримувати майнові та (або) немайнові блага.*

Щодо природи корпоративних прав, то можна виділити наступні доктринальні підходи: 1) зобов'язальна природа (Т. А. Аппакова) [26, с. 10]; 2) змішана природа – немайнові права є корпоративними, а майнові є зобов'язальними (Є. А. Суханов) [27, с. 142]; 3) корпоративна природа (Л. М. Саванець) [28, с. 95].

Одразу зазначимо, що з позицією щодо зобов'язальної природи всіх прав членів корпоративної організації погодитися складно. Зобов'язання, як правовідношення, прийнято характеризувати через наступні ознаки: 1) є відносним правовідношенням між конкретно визначеними особами; 2) юридичним об'єктом є обов'язок боржника активного або пасивного характеру; 3) суб'єктивне право кредитора є правом вимоги, і може бути реалізовано лише за рахунок виконання обов'язку боржником; 4) виконання обов'язку призводить до вичерпання суб'єктивного права кредитора і припинення зобов'язання [21, с. 96-100]. Відповідне доктринальне розуміння зобов'язання закріплено і в чинному законодавстві (ст. 509-511, 598 ЦК України). Керуючись вищенаведеним, не є зобов'язальними такі немайнові права учасника (члена) корпорації як право на участь в управлінні, право на отримання інформації. Попри те, що кожному з цих прав кореспондують обов'язки з вчинення активних дій (скликання загальних зборів, надання інформації на запит члена корпорації чи включення останнього до списку осіб, які мають право на дивіденди, тощо), дані права не вичерпуються в разі їх виконання і тривають протягом існування корпоративного правовідношення. Зазначене свідчить, що вищенаведені обов'язки не є юридичним об'єктом правовідношення, і їхній зв'язок з суб'єктивними правами полягає в забезпеченні реалізації останніх – корпоративні права є правами на власні дії [29, с. 22].

Щодо природи майнових прав членів корпорації (на отримання дивідендів, майнову квоту при ліквідації або виході учасника товариства) слід зазначити наступне. Згідно з чинним законодавством (п. 8 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ», ст. 116 ЦК України, ч. 1 ст. 167 ГК України) дані права

виникають з моменту набуття статусу учасника (акціонера, члена) корпорації. Однак, до настання визначених юридичних фактів (рішення про виплату дивідендів, виходу учасника чи ліквідації корпорації) особа не може отримати відповідне майно, з огляду на що вчені доходять різних точок зору.

О. В. Щербина, І. В. Спасибо-Фатєєва та інші виходять з існування корпоративних майнових та зобов'язальних майнових прав [30, с. 11] [25, с. 68]. Ю. М. Жорнокуй, С. О. Сліпченко та інші вважають, що майнові права учасників корпорації є зобов'язальними, а частки в статутному капіталі (акції, паї) їх не посвідчують, оскільки такі права набуваються в майбутньому, за настання окремих юридичних фактів [31, с. 56]. На нашу думку, подібна точка зору є дещо спірною. Наприклад, до набуття зобов'язального права на отримання дивіденди, існує право корпоративне, яке підлягає захисту при невключенні особи до списку осіб, між якими визначені дивіденди будуть розподілятися. Більше того, виникнення прав вимоги повинно здійснюватися на якійсь підставі, якими і є майнові корпоративні права. В даному випадку, участь це лише статус і суб'єктивне право участі наділене зовсім іншим змістом: закріплює можливість особи визнаватися учасником корпорації та набуття в майбутньому прав вимоги. Формування ж прав вимоги пропорційно розміру частки, пакету акцій чи паю здійснюється через реалізацію майнових корпоративних прав, оскільки пропорційність не охоплюється правом участі. Так, А. В. Сороченко, під майновим корпоративним правом на дивіденди розуміє додатні права особи брати участь в розподілі прибутку [3, с. 44]. Зазначимо, що участь в розподілі прибутку є правомочністю права на управління корпорацією, в результаті якого з прибутку виділяється частина, яка й підлягатиме подальшому розподілу між учасниками (акціонерами, членами) корпорації, а тому коректніше вести мову про участь в розподілі дивідендів як зміст корпоративного права на отримання дивідендів. В подібний спосіб Д. В. Ломакін визначає майнове корпоративне право на ліквідаційну квоту – як можливість особи брати участь в розподілі майна, яке залишилося після задоволення вимог кредиторів товариства в процесі ліквідації останнього [21, с. 377-378].

Як ми зазначали раніше, виникнення корпоративних прав в підприємницьких корпораціях пов'язане з набуттям частки, акцій чи паю, на що вказує ч. 1 ст. 167 ГК України, п. 14.1.90 ПК України. Цікаво, що а. 8 ч. 1 ст. 2 ЗУ «Про АТ» прямо розрізняє акцію – як об'єкт права власності – та корпоративні права, які випливають з права власності на акцію. Викликає запитання щодо співвіднесення між даними оборотоздатними об'єктами та корпоративними правами учасника (акціонера, члена) корпорації.

Більшість вчених, серед яких Д. В. Ломакін, С. Д. Могілевський, Н. С. Бутрин вважають, що частки, акції та паї є комплексом майнових та немайнових прав учасника юридичної особи [21, 17] [32, с. 20-21]. Водночас, зазначимо, що стаючи суб'єктом корпоративних правовідносин (учасником, акціонером, членом), особа набуває не тільки комплекс прав, але й обов'язків, які впливають з її членства в корпорації – вони перебувають у нерозривному зв'язку між собою. Так, наприклад С. Д. Могілевський визначає частку в статутному капіталі як комплекс прав та обов'язків учасника товариства [33, с. 43]. Т. М. Шемета стверджує, що володіння часткою учасника у статутному капіталі товариства засвідчує як наявність в учасника певних прав щодо товариства, так й наявність певних обов'язків [34, с. 46]. Усвідомлення того, що з передачею частки в статутному капіталі до набувача переходять не тільки права учасника товариства, але також його обов'язки втілено в ст. 69 ЗУ «Про господарські товариства». На наш подив, подібний підхід не передбачено щодо законодавчого визначення акції як цінного паперу, наведеного в ст. 9 Закону України «Про ринки капіталу

та організовані товарні ринки» (далі – 3У «Про ринки капіталу») – згідно з даною нормою, акція посвідчує лише права акціонера, втім не обов'язки [35]. Вважаємо, що в даному випадку законодавець повинен піти шляхом визнання об'єктивної дійсності, і закріпити в легальному визначенні акцій можливість останньої посвідчувати не тільки права, але й набуті обов'язки її власника.

Водночас, на нашу думку, ототожнювати частку, акції та паї з корпоративними правами та обов'язками, називати їх «формою втілення» останніх не видається можливим. *По-перше*, накладення арешту на частку, акції чи пай не позбавляє особу можливості реалізації посвідчуваних ними прав. Щодо корпоративних прав встановлено окремий спосіб забезпечення. Тобто, відбувається розрізнення частки, акцій та паїв як об'єктів та корпоративних прав. *По-друге*, товариство може набутти у власність частку, акції чи пай у власному статутному (складеному) капіталі чи пайовому фонді, що, однак, не здатне обумовити в корпорації виникнення корпоративних прав щодо самого себе. В даному випадку частка, акції чи пай не існують як сукупність корпоративних прав та обов'язків, однак здатні існувати як окремий об'єкт права власності, який, внаслідок винятку із загального правила, не посвідчує корпоративного права з огляду на відсутність відносин участі. *Зрештою, по-третє*, згідно з а. 3 ч. 1 ст. 25 та а. 2 ч. 5 ст. 26 3У «Про АТ», а також ч. 3 ст. 5 3У «Про ТОВ» перелік прав акціонерів (учасників) товариства може бути розширено шляхом передбачення інших прав в статуті. Тобто, особа може мати інший обсяг корпоративних прав порівняно з тим, яким вона володіла на момент набуття частки (акцій). Отже ці об'єкти посвідчують корпоративні права та представляють їх в обороті (обумовлюють виникнення та перехід), але не є їхнім безпосереднім втіленням.

Таким чином, вірним є підхід В. Г. Жорнокуй, А. В. Смітюха, К. П. Победоносцева та інших вчених, які зазначають, що частки, акції та паї є оборотоздатними об'єктами, що посвідчують та обумовлюють виникнення корпоративних прав у свого власника. [36, с. 116] [9, с. 141-142] [37, с. 497].

Традиційно корпоративні права учасника (члена) корпорації, є неподільними за змістом і не можуть переходити до іншої особи інакше як в своїй сукупності [38, с. 40]. Всі суб'єктивні можливості, які входять в цей комплекс, виникають і припиняються в особи одночасно, одним юридичним фактом. Для учасників непідприємницьких корпорацій таким юридичним фактом є вступ, в той час як для підприємницьких корпорацій – набуття оборотоздатного об'єкту (частки, акцій чи паю), який обумовлює виникнення корпоративних прав та посвідчує їх. Відповідно, без відчуження всього комплексу корпоративних прав учасника підприємницької корпорації, припинення участі однією особою та набуття її іншою, корпоративне право на дивіденд, на ліквідаційну квоту не може бути самостійним предметом правочину. З іншого боку, коли мова йде про похідні зобов'язальні права, то вони є не стільки правами учасника (члена) корпорації, скільки правами кредитора щодо боржника – звичайними грошовими правами вимоги. Так, В. М. Кравчук вважає за можливе відчуження окремих прав учасника корпорації [25, с. 383]. Недосконалість підходу вченого полягає в тому, що оборотоздатність він визнає за окремими *корпоративними правами*, в той час як дана ознака притаманна лише *похідним правам зобов'язального характеру* – корпоративні майнові права, які їм передують, не перебувають в цивільному обороті інакше як через частки, акції чи паї. Щодо даного питання доцільно навести положення ч. 2 ст. 281 Закону Чехії «Про комерційні компанії та кооперативи (бізнес корпорації)». Даною нормою передбачено, що право на виплату оголошених дивідендів чи право на отримання ліквідаційної квоти (вказівка «право, в інших випадках прив'язане до частки» означає що мова йде про зобов'язальне, а не корпоративне право на ліквідаційну квоту – прим. Г. Ю.)

можуть відчужуватися окремо і іменуються «окремо відчужуваними правами» [39].

Досліджуючи корпоративні права, варто розглянути їх природу й через концепцію секундарного права. Еміль Зеккель під секундарним правом розуміє суб'єктивне право, змістом якого є можливість особи встановити (перетворити) конкретне юридичне правовідношення за допомогою одностороннього правочину [40, с. 211]. Специфікою секундарних прав, як зазначають Ю. М. Жорнокуй та А. Б. Бабаєв, є те, що вони не забезпечені юридичним обов'язком інших осіб, а отже й не можуть бути порушеними – їх здійснення залежить виключно від носіїв цих прав [41, с. 32] [42, с. 48]. А. А. Кравченко та С. А. Крашеников називають таку пов'язаність «обов'язком зазнавати правових наслідків» (секундарним обов'язком), який відрізняється від обов'язку зобов'язаної особи (активного чи пасивного) своєю «безальтернативністю» – особа не може його виконати чи не виконати, наслідки настають поза її волею [43, с. 63-64] [44, с. 12-14]. Даний «обов'язок» в літературі також іменується «*обов'язком рати*», на противагу *обов'язку facere* (вчинення дій) та *обов'язку non facere* (утримання від дій) [45, с. 12-14].

З наведеного вище, можна сформулювати наступні базові ознаки секундарного права: 1) інтерес особи задовільняється одностороннім волевиявленням; 2) одностороннє волевиявлення породжує правові наслідки для третіх осіб (вторгнення в чужу правову сферу); 3) модель поведінки третіх осіб є безальтернативною – вони *не можуть порушити секундарне право уповноваженої особи*, оскільки правові наслідки не залежать від їх волі. Якщо керуватися вищенаведеним розумінням секундарних прав, то ними є право на прийняття / відмову від спадщини, на одностороннє розірвання / відмову від договору, зарахування зустрічних однорідних вимог, право вибору в альтернативному зобов'язанні тощо.

А. Б. Бабаєв вважає секундарним право на участь в управлінні, «оскільки секундарно-управомоченому суб'єкту (акціонеру) протистоїть зв'язаність юридичної особи його волевиявленням» [42, с. 137].

На нашу думку, віднесення даного корпоративного права до секундарних є спірним, з огляду на наступне. В ряді випадків, правомочності права на участь в управлінні не можуть бути реалізовані одностороннім волевиявленням: 1) для настання правових наслідків при реалізації правомочності з голосування, необхідно аби було здійснено підрахунок голосів та складено протокол про підсумки голосування (ч. 3 ст. 45 3У «Про АТ») або же протокол загальних зборів (ч. 4 ст. 33 3У «Про ТОВ»); 2) правомочності з участі в загальних зборах протистоїть обов'язок з їх щорічного скликання, своєчасного повідомлення про дату загальних зборів та своєчасного надсилання проекту порядку денного – недотримання цих обов'язків порушує право на участь в управлінні (здатність бути порушеним не є властивою секундарному праву). З певною мірою умовності про секундарність права на участь в управлінні можна говорити лише щодо корпорацій з одним учасником, оскільки відсутні вищенаведені обставини. Однак наведене є лише проявом даного корпоративного права в переважній меншості випадків, а отже право на участь в управлінні може проявляти себе як секундарне, але не є таким загалом.

Не є секундарними й майнові корпоративні та майнові корпоративні права зобов'язального характеру: перші реалізуються за рахунок дій корпорації, а не учасників; другі не можуть реалізуватися одностороннім волевиявленням, а протиставлені їм обов'язки корпорації не є «обов'язками рати», оскільки корпорація може як виконати обов'язок з передачі майна, так і не виконати його.

Є. В. Карнушин вважає, що секундарним є право на вихід з товариства. [45, с. 90-92]. Однак, з позицією автора складно погодитися, оскільки такий висновок є вірним

лише тоді, коли правопорядок не обмежує його реалізацію необхідністю отримання згоди решти учасників. Наприклад, така умова, згідно з ч. 2 ст. 24 Закону України «Про ТОВ», передбачена при виході учасника, що володіє часткою в 50 та більше відсотків статутного капіталу (відсутній критерій одностороннього волевиявлення).

Таким чином, з огляду на відсутність єдиного розуміння поняття секундарного права, а також невідповідності корпоративних прав загальним ознакам секундарності, ми вважаємо, що концепція секундарних прав не є застосовною до корпоративних прав та корпоративних правовідносин.

Надалі вважаємо за необхідне детальніше дослідити питання виникнення корпоративних прав. Серед вчених дані підстави прийнято класифікувати на первісні та похідні. Первісними підстави є ті, за яких корпоративні права виникають вперше чи незалежно від волі попереднього носія. Похідними підставами є ті, ті, за яких право власника виникає у нового власника за волею попереднього [24, с. 68]. До первісних підстав належать: 1) створення корпорації та внесення вкладу; 2) вступ до непідприємницької корпорації; 3) придбання акцій нової емісії та внесення додаткових вкладів й набуття частки в статутному капіталі при збільшенні статутного капіталу товариства – корпоративні права та оборотоздатні об'єкти, що їх посвідчують, виникають вперше і походять від юридичної особи [32, с. 22-23]. До похідних підстав належать: 1) відступлення часток, акцій, паїв; 2) їхнє спадкування; 3) правонаступництво при реорганізації юридичної особи – корпоративні права набуваються шляхом правонаступництва, від попередніх носіїв [24, с. 68]. В непідприємницьких корпораціях відсутність оборотоздатного об'єкту, який би посвідчував та обумовлював виникнення корпоративних прав, зумовлює набуття корпоративних прав на підставі вступу як окремого юридичного факту.

Питання набуття корпоративних прав при створенні корпорації є доволі неоднозначним. Зазвичай, для їх набуття в такий спосіб, необхідно: 1) прийняття рішення про створення корпорації; 2) реєстрація корпорації; 3) набуття оборотоздатного об'єкту (частки, акцій, паю). Для акціонерних товариств, згідно з ч. 2 ст. 4 Закону України «Про депозитарну систему» (далі – ЗУ «Про депозитарну систему») та ч. 4 ст. 8 ЗУ «Про ринки капіталу», набуття прав на акцію та прав з акції (корпоративних прав) додатково обумовлене внесенням відомостей про особу до депозитарної системи. [46] Водночас, законодавець, з метою запобігання створенню товариств, які використовуватимуться для легалізації коштів, отриманих злочинним шляхом тощо, передбачив в а. 2 ч. 3 ст. 11 ЗУ «Про АТ» суперечливі (та помилкові) положення щодо: 1) можливості засновників акціонерних товариств, бути власниками акцій та носіями корпоративних прав; 2) емісії акцій до створення акціонерного товариства (п. 6 ч. 5 ст. 9 ЗУ «Про АТ»). Зазначимо, що акція, згідно ч. 2 ст. 8 та ст. 9 ЗУ «Про ринки капіталу» є емісійним цінним папером і посвідчує права його власника відносно емітента (юридичної особи, яка здійснила випуск цих цінних паперів (акцій) – прим. Г. Ю.). Емісія ж акцій, як цінного паперу, без створення самого емітента є неможливою [47, с. 283-285]. Як справедливо відзначає Д. В. Ломакін, «неможливо ввести в обіг цінні папери неіснуючого суб'єкта права». [21, с. 326] Як наслідок, неможливим є й існування на даному етапі як самої акції, так і тих прав, які вона посвідчує щодо емітента. Так, наприклад, чи може існувати право на участь в управлінні, якщо відсутній об'єкт управління? Чи може існувати право на отримання дивідендів, якщо відсутній суб'єкт їх виплати та здійснювана ним господарська діяльність, за результатами якої вони виплачуватимуться? Звісно ні. Тобто, вже можна констатувати, що а. 2 ч. 3 ст. 11 та п. 6 ч. 5 ст. 9 ЗУ «Про АТ» суперечать як поняттю акції так і поняттю процедури емісії останньої.

Відповідно, варто скасувати очевидно помилковий підхід щодо можливості емісії акцій та набуття корпоративних прав до створення акціонерного товариства. Натомість, пропонуємо перейняти досвід іноземних держав та передбачити обов'язок засновників вносити суму, еквівалентну розміру статутного капіталу, на банківський рахунок. (ст. 62 Закону Іспанії «Про корпоративні підприємства»; ст. 23 Закону Чехії «Про комерційні компанії та кооперативи (бізнес корпорації)» [48]. Чинним законодавством можливість відкриття такого рахунку до створення юридичної особи передбачена Розділом 4 «Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» [49]. Щодо вкладів в негрошовій формі, які мають грошову оцінку, то заслуговує на увагу пропозиція Ф. М. Ханісової щодо визначення «розпорядника вкладів» (засновника, майбутнього директора тощо), який зобов'язаний буде передати такі вклади товариству на момент його створення [50, с. 90]. Оплата статутного капіталу негрошовими вкладками в такий спосіб передбачена ст. 18-21 Закону Чехії «Про комерційні компанії та кооперативи (бізнес корпорації)».

Первісне виникнення корпоративних прав в ТОВ та ТДВ характеризується певною специфікою. Справа в тому, що ч. 1 ст. 167 ГК України не конкретизує у зв'язку з чим набувається частка в статутному капіталі – фактичною чи заявленою майновою участю. В свою чергу, ст. 14 ЗУ «Про ТОВ» передбачає можливість набуття частки до моменту її повної оплати – для виконання цього обов'язку надається 6 місяців, якщо інший строк не визначено статутом. В свою чергу, згідно з ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про ТОВ», учасник може відчужити свою частку лише в тій частині, в якій вона є оплаченою. Наведене, дозволяє А. В. Сороченку дійти висновку, що для виникнення корпоративних прав в ТОВ та ТДВ достатньо неповної оплати своєї частки [3, с. 55-56]. Натомість, Я. С. Марущак та Бігняк О. В. притримуються позиції, що корпоративні права виникають внаслідок внесення вкладу засновником [51, с. 78] [52, с. 154]. На нашу думку, варто погодитися із запропонованою моделлю, оскільки вона вирішить ряд проблем та неузгодженостей:

1. Учасник, який не оплатив (частково оплатив) вартість частки, може розпоряджатися лише оплаченою частиною частки (є в повній мірі власником лише оплаченої її частини – прим. Г. Ю.), але в цей же час володіє повним обсягом голосів, які нею посвідчуються. (ч. 3 ст. 29 ЗУ «Про ТОВ»). Такий же висновок наявний в Рішенні Конституційного Суду України в справі № 1-3/2013 від 5 лютого 2013 року. Такий підхід є несправедливим щодо решти учасників товариства та сприяє зловживанню правом на участь в управлінні.

2. Життєздатність такої законодавчої моделі забезпечується за рахунок одночасного застосування двох критеріїв визначення обсягу корпоративних прав: обсяг немайнових прав, згідно з ч. 3 ст. 29 ЗУ «Про ТОВ» визначається на підставі *заявленої майнової участі*, в той час як для майнових прав на виплату дивідендів чи майнову квоту при виході застосовується критерій *фактичної майнової участі* (ст. 24; ч. 3 ст. 27 ЗУ «Про ТОВ»). Отже, маємо ситуацію, коли частина корпоративних прав не набувається разом з оборотоздатним об'єктом, який повинен їх посвідчувати та обумовлювати виникнення.

3. Згідно з ч. 3 ст. 21 ЗУ «Про ТОВ» неоплачена частка не є оборотоздатним об'єктом, а частково оплачена є оборотоздатною лише в частині її оплати. Однак, як справедливо зазначає І. А. Лавріненко, чинне законодавство не передбачає заборону на спадкування таких часток, незалежно від обсягу їх оплати [53, с. 172]. За таких умов наявна внутрішня суперечність, оскільки в порядку спадкування до правонаступників переходитиме об'єкт, який, зазвичай не є оборотоздатним щодо третіх осіб.

Тому, з метою подолання вищезазначених суперечностей, забезпечення нормального (опосередкованого) обігу

корпоративних прав та справедливої майнової та немайнової участі в діяльності корпорацій, варто погодитися з А. В. Смітюхом, А. В. Сороченком та іншими вченими, що набуття частки в статутному капіталі, як і корпоративних прав, які нею посвідчуються, повинно відбуватися у зв'язку з внесенням вкладу до товариства (повною оплатою їх вартості) [9, с. 11] [3, с. 34].

Однією з найпоширеніших підстав похідного набуття корпоративних прав є договір. В акціонерних товариствах договір купівлі-продажу та міни, згідно з ч. 12 ст. 36 ЗУ «Про ринки капіталу», обов'язково укладається за участі інвестиційної фірми як посередника – в протилежному випадку договір купівлі-продажу є нікчемним. Набуття прав на акції та корпоративних прав з акцій, як цінного паперу в електронній формі, за договором, згідно з а. 3 ч. 4 ст. 8 ЗУ «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки» здійснюється на підставі внесення відомостей до депозитарної системи.

Щодо договірної набуття корпоративних прав з частки в статутному капіталі господарського товариства, варто зазначити наступне. Відповідно до ч. 1 ст. 167 ГК України, п. 17 Модельного статуту товариства з обмеженою відповідальністю, п. 14.1.90 ПК України особа набуває корпоративних прав в момент набуття права власності на частку в статутному капіталі [54]. Верховний Суд в Постанові від 20.06.2022 року в справі № 910/9422/21 зазначив, що, якщо інше не передбачено договором, право власності набувача на частку в статутному капіталі набувається з моменту державної реєстрації відомостей щодо зміни складу учасників товариства з обмеженою відповідальністю. [55] На нашу думку, така позиція суду є дещо спірною. Справа в тому, що, згідно з ч. 1 ст. 334 ЦК України, право власності у набувача майна за договором виникає з моменту передачі майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Підтвердженням передачі частки в статутному капіталі є складений та підписаний сторонами акт приймання-передачі. Натомість, ані положення ЗУ «Про ТОВ», ані положення Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» (далі – ЗУ «Про реєстрацію юридичних осіб») не містять жодної вказівки, аналогічної ЗУ «Про ринки капіталу», щодо набуття прав на частку та корпоративних прав з частки після внесення відповідних відомостей до реєстру. [56] Більше того, вищенаведена позиція Верховного Суду щодо визначення моменту набуття прав на частку в статутному капіталі та прав з частки моментом реєстрації відповідних відомостей суперечить юридичному значенню реєстрації відомостей в Єдиному державному реєстрі, яку суд підтримує щодо інших питань – так, згідно з Постановою Верховного Суду від 20 липня 2022 року в справі № 806/5244/15, положенням ст. 10 ЗУ «Про реєстрацію юридичних осіб» встановлено спростовну презумпцію щодо відомостей, які вносяться до Єдиного державного реєстру. [57] З огляду на вищенаведене, Ю. Ю. Попов справедливо зазначає, що державна реєстрація особи як учасника товариства є оголошенням прав цієї особи щодо частки невизначеному колу осіб і таке володіння називається «книжковим» [58, с. 141]. Аналогічну позицію підтримує В. А. Васильєва. [59, с. 117-118].

При спадкуванні частки, акцій чи паю до спадкоємця, разом з оборотоздатним об'єктом, переходять корпоративні права та обов'язки що ним посвідчуються та обумовлюються. Положення ст. 1219 ЦК України, якою право участі не входить до спадщини, є застарілим, оскільки ґрунтується на нині не чинній ст. 100 ЦК України, яким дане право помилково визнавалось особистим немайновим – в корпораціях з часткою майнової участі дане право є опосередковано відчужуваним разом з часткою (акціями, паєм) та опосередковано наділене еконімічним змістом. Зазначимо, однак, що про універсальне право-

наступництво в корпоративних правах з усією впевненістю можна говорити щодо акціонерів, оскільки набуття акцій та посвідчуваних нею прав, згідно з а. 3 ч. 4 ст. 8 ЗУ «Про ринки капіталу», відбувається одночасно шляхом їх переоформлення в депозитарній системі – в такий спосіб забезпечується нерозривний зв'язок між акцією та правами, які вона посвідчує.

Відносно товариств з обмеженою та додатковою відповідальністю ситуація дещо інша. З одного боку, згідно зі ст. 96¹ ЦК України в редакції ЗУ «Про АТ» від 27.07.2022 року № 2465-ІХ, корпоративні права набуваються особою з моменту набуття права власності на частку у статутному капіталі юридичної особи. З іншого боку, маємо положення спеціального нормативно-правового акту, яким є ЗУ «Про ТОВ». Так, згідно з 2 ст. 23 ЗУ «Про ТОВ», законодавець покладає на спадкоємця обов'язок подати заяву про вступ. Верховний Суд в Постанові від 06.04.2021 в справі № 906/262/20 зазначив, що наведене свідчить, що корпоративні права та участь в товаристві не виникають у спадкоємця в момент набуття права на частку [60]. Аналогічно, О. Є. Кухарев та І. М. Курашова вважають, що об'єктом спадкування є частка, а корпоративні права набуваються у зв'язку із вступом як окремим юридичним фактом [61, с. 37-38] [62, с. 51-52]. Виходячи з такого підходу, корпоративні права виникають в особи заново, а не переходять в порядку універсального правонаступництва.

Однак такий підхід є неоднозначним. Так, варто погодитися що оборотоздатним об'єктом є частка в статутному капіталі. Однак, при цьому, правова природа даного оборотоздатного об'єкту є такою, що частка посвідчує та обумовлює виникнення корпоративних прав – останні є нерозривно пов'язані з нею. Розмежування між собою прав на частку та прав з частки суперечить правовій природі останньої та призводить до диференціації правового регулювання часток та акцій, які є однорідними об'єктами цивільних прав та обов'язків. Варто погодитися з І. В. Спасибо-Фатєєвою, що спадкування частки пов'язане з одночасним набуттям участі в товаристві (та рештою корпоративних прав – прим. Г. Ю.), від якої особа може потім відмовитися. [63, ст. 266-270] Подібну точку зору висловив й А. В. Смітюх, наполягаючи на необхідності наближення правових режимів частки в статутному капіталі та акцій. [9, с. 181]. Саме усвідомлення специфіки природи частки в статутному капіталі як оборотоздатного об'єкту й лягло в основу раніше наведеного положення ст. 96¹ ЦК України в редакції ЗУ «Про АТ» від 27.07.2022 року № 2465-ІХ. Окрім цього, зміст ч. 2 ст. 23 ЗУ «Про ТОВ», при ретельнішому аналізі, не дозволяє стверджувати що законодавець розрізняє момент набуття частки та корпоративних прав з неї: 1) заява про вступ подається особою безпосередньо реєстратору, а учасники товариства усунені від вирішення даного питання. Оскільки чинним законодавством не передбачено, що саме реєстрація особи учасником корпорації обумовлює виникнення відносин участі та корпоративних прав, в даному випадку, скоріш за все, має місце засвідчення реєстратором факту набуття участі в товаристві внаслідок спадкування частки, а не дія особи у вигляді вступу як окремого від спадкування юридичного факту; 2) згідно з ч. 2 ст. 23 ЗУ «Про ТОВ» подання заяви про вступ впливає на можливість виключення учасника-спадкодавця, а не набуття спадкоємцем статусу учасника.

Таким чином, на нашу думку, спадкоємець учасника товариства з обмеженою чи додатковою відповідальністю (а також повних та командитних товариств), згідно з чинним законодавством, набуває одночасно як прав на частку, так і посвідчуваних нею корпоративних прав (в тому числі права участі).

Висновки. Корпоративні права належать особі як учаснику корпорації та можуть набуватися одним з двох способів – через оборотоздатний об'єкт, що їх посвідчує

(в підприємницьких корпораціях) та шляхом вступу до корпорації (в не підприємницьких корпораціях). Серед корпоративних прав слід окрема виділяти право участі як суб'єктивне право, що становить зміст статичних корпоративних правовідносин. Корпоративні права перебувають в нерозривному зв'язку та набуваються одночасно з частками, акціями, паями – перелічені оборотоздатні об'єкти

посвідчують корпоративні права, але не тотожні їм. Корпоративні права не належать за правовою природою до секундарних. Набуття корпоративних прав з частки в статутному капіталі повинно відбуватися після повної оплати її вартості. Акція як цінний папір не може існувати до створення емітента, як і не може посвідчувати корпоративні права за відсутності емітента та відносин участі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Господарський кодекс: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
2. Податковий кодекс: Закон України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
3. Сороченко А. В. Корпоративні права та обов'язки: господарсько-правовий аспект. дис. канд. юр. наук: 12.00.04. / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2015. 204 с.
4. Лукач І. В. Господарсько-правове регулювання корпоративних відносин в Україні: теоретичні проблеми. дис. докт. юр. наук: 12.00.04 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016, 474 с.
5. Щербина В. С. Суб'єкти господарського права: монографія. К.: Юрінком Інтер, 2008. 264 с.
6. Шиткіна І. С. Корпоративное право: Учебный курс. В 2 т. / Отв. ред. И.С.Шиткіна. Т. 2. М.: Статут, 2018. 990 с.
7. Кравченко С. С. Право власності учасників товариства. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. с. 209-213;
8. Цивільний кодекс: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
9. Смітюх А. В. Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти: монографія. Одеса: Фенікс, 2018. 662 с.;
10. Господарський процесуальний кодекс: Закон України від 06.11.1991 № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
11. Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю: Закон України від 06.02.2018 № 2275-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2275-19#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
12. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/514-17#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
13. Оцел О. В. Поняття та правова природа частки в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2016. № 5. с. 95-99
14. Рішення Конституційного суду України в справі № 1-3/2013 від 5 лютого 2013 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-13#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
15. Несинова С. В., Воронко В. С., Чебікіна Т. С. Господарське право України. Навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Несинової. К.: Центр учбової літератури, 2012. 564 с.
16. Авдякова В. А. Правовая природа корпоративных прав. *Северо-Кавказский юридический вестник*. 2011. № 2. с. 34-38
17. Гутников О. В. К вопросу о правовой природе субъективного корпоративного права. *Журнал российского права*. 2017. № 3. с. 54-64;
18. Ушницкий Р. Р. Гражданско-правовая форма корпоративного отношения. дис. канд. юр. наук: 12.00.03. / Якутск, Северо-Восточный федеральный университет им. М. К. Аммосова. 2013. 203 с.
19. Шимон С. И. Сущность корпоративных прав: несколько ремарок к научной дискуссии. *Закон и Жизнь*. 2014. № 9. с. 48-51
20. Про режим іноземного інвестування: Закон України від 19.03.1996 № 93/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93/96-%D0%B2%D1%80/ed20200801#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
21. Ломакин Д. В. Корпоративные правоотношения как составная часть системы гражданско-правовых отношений: на примере хозяйственных обществ. дис. доктор юр. наук: 12.00.03 / Москва, Московский гос. ун. им. М. В. Ломоносова. 2009. 514 с.;
22. Про акціонерні товариства: Закон України від 27.07.2022 року № 2465-IX. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67468 (дата звернення: 22.08.2022 року)
23. Про господарські товариства: Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
24. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах. дис. докт. юр. наук: 12.00.03 / Львів, Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 430 с.;
25. Спасибо-Фатеева І. В. Цивільно-правові проблеми акціонерних правовідносин. дис. докт. юр. наук: 12.00.03 / Харків. Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. 2000. 415 с.
26. Аппакова Т. А. Защита прав участников хозяйственных обществ (проблемы теории, законодательного регулирования, правоприменения). автореф. дис. на соискание уч. степени канд. юр. наук: спец. 12.00.03. Дальневосточный федеральный университет. Владивосток. 2011 г. 23 с.
27. Суханов Е. А. Гражданское право. В 4 т. Т. 1: Общая часть: учеб. для студентов вузов, обучающихся по направлению 521400 «Юриспруденция» и по специальности 021100 «Юриспруденция» / Отв. ред. Е.А. Суханов. 3-е изд., перераб и доп. Москва: Волтерс Клувер, 2006. 720 с.
28. Саванець Л. М. Природа прав, посвідчених бездокументарними цінними паперами. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право* 2012. № 3. с. 93-98
29. Кучмієнко О. В. Зловживання правом у корпоративних правовідносинах. дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2016, 230 с.
30. Щербина О. В. Правова становище акціонерів за законодавством України. автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.03. Київ, Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2000. 14 с.
31. Сліпченко С. О., Жорнокуй Ю. М. Правомірні очікування як об'єкт корпоративних правовідносин. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2020. № 3 (90). с. 50-62
32. Бутрин Н. С. Правочин як підстава виникнення та припинення корпоративних прав. дис. канд. юр. наук: 12.00.03. Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. 2014. 207 с.
33. Могилевский С. Д. Общество с ограниченной ответственностью: законодательство и практика его применения. Москва: Статут. 2010. 421 с.
34. Шемета Т. М. Перехід частки учасника в статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю. дис. докт. філософії: 081 Право. Вінниця, Донецький національний університет імені Василя Стуса. 2020. 260 с.;
35. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки: Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
36. Жорнокуй В. Г. До питання про оборотоздатність немайнових прав учасників господарських товариств. *Вдосконалення правового регулювання корпоративних відносин*. Збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ: Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва Національної Академії Правових Наук України, 2012. 166 с.

37. Победоносцев К.П. Курс гражданского права. Часть третья: Договоры и обязательства. Москва: «Статут», 2003. 622 с.
38. Вінтоняк Н. Д. Правовий режим корпоративних прав подружжя : дис. канд. юр. наук : 12.00.03. / Київ, Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака. 2019. 213 с.
39. Про комерційні компанії та кооперативи (бізнес корпорації): Закон Республіки Чехія від 25 січня 2012 року. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2012-90> (дата звернення: 22.08.2022 року)
40. Зеккель Эмиль. Секундарные права в гражданском праве. *Вестник гражданского права*. 2007. № 2. с. 205-252
41. Жорнокуй Ю. М. Суб'єктивне корпоративне право» vs. «секундарне право»: et pro соp. Право та інновації. 2015. № 4. с. 31-36;
42. Бабаев А. Б. Проблема секундарных прав в российской цивилистике. дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Москва. Московский гос. ун. им. М. В. Ломоносова. 2006. 157 с.
43. Кравченко А. А. Секундарные права в российском гражданском праве. дис. канд. юр. наук: 12.00.03. / Москва, Российская академия народного хозяйства и государственной службы при Президенте Российской Федерации. 2015. 203 с.
44. Крашениников Е. А. Очерки по торговому праву: сборник научных трудов. Ярославль. Ярославский государственный университет. 2007. Вып. 14. 92 с.
45. Карнушин В.Е. Секундарные права в гражданском праве Российской Федерации: общие вопросы теории, секундарные права в Гражданском кодексе РФ / Под ред. В.П. Камышанского. Москва: Статут, 2016. 256 с.
46. Про депозитарну систему: Закон України від 06.07.2012 № 5178-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5178-17#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
47. Смірнов Г. Ю. Проблема первісного набуття корпоративних прав в акціонерних товариствах. *Актуальні питання розвитку юридичної науки та практики*. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції у 2 Томах. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. 2021. Том 1 360 с.
48. Про бізнес корпорації: Закон Іспанії в редакції, затвердженій Королівським законодавчим указом № 1/2010 від 02 липня 2010 року. URL: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-2010-10544> (дата звернення: 22.08.2022 року)
49. Інструкція про порядок відкриття та закриття рахунків користувачам надавачами платіжних послуг з обслуговування рахунків: затверджена Постановою Правління Національного банку України 29.07.2022 № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0162500-22#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
50. Ханієва Ф. М. Правочини з внесення вкладів до господарського товариства. дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Харків, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. 2020. 253 с.;
51. Марущак Я. С. Корпоративні права та обов'язки за законодавством України та Європейського Союзу. дис. канд. юр. наук: 12.00.03 / Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія». 2018. 224 с.;
52. О. В. Бігняк. Цивільно-правовий захист корпоративних прав в Україні. дис. докт. юр. наук: 12.00.03 / Одеса, Національний університет «Одеська юридична академія», 2018, с. 501
53. Лавріненко І. А. Спадкування частки в статутному капіталі ТОВ. *Часопис Київського університету права*. 2014. № 1. с. 168-174;
54. Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю: затверджений Постановою Кабінету Міністрів «Деякі питання дерегуляції господарської діяльності» від 27.03.2019 року № 367
55. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20.06.2022 року в справі № 910/9422/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104827269> (дата звернення: 22.08.2022 року)
56. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань: Закон України від 15.05.2003 № 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/755-15#Text> (дата звернення: 22.08.2022 року)
57. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 20 липня 2022 року в справі № 806/5244/15. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105637710> (дата звернення: 22.08.2022 року)
58. Попов Ю. Ю. Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» : наук.-практ. комент. Київ : К.І.С., 2019. 392 с.
59. Васильєва В. А. Науково-практичний коментар Закону України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю». Харків: Право, 2020. 336 с.
60. Постанова Верховного Суду в складі колегії суддів Касаційного господарського суду від 06.04.2021 в справі № 906/262/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96377058> (дата звернення: 22.08.2022 року)
61. Кухарев О. Є. Особливості спадкування права на частку у статутному капіталі товариства з обмеженою відповідальністю. *Часопис цивілістики*. 2021. Вип. 41. с. 34-39.
62. Курашова І. М. Дискусійні питання спадкування частки у статутному капіталі тов (порівняльноправовий аналіз). *Право та інноваційне суспільство*. 2018. № 2. с. 49-54.
63. Спасибо-Фатеева І. В. Право на частку в статутному капіталі господарського товариства: доктрина і судова практика. Право власності: європейський досвід та українські реалії. Збірник доповідей і матеріалів Міжнародної конференції. Київ: ВАІТЕ, 2015. 324 с.